

Herbert Marcuse: Taiteen ikuisuus | Maailmankirjat

JANI VANHALA

Herbert Marcusen *Taiteen ikuisuus* on vahva kannanotto taiteen autonomian puolesta. Teoksen suomennos saapuukin otolliseen aikaan. Marcusen tarjoamalla näkökulmalla on näet potentiaalisesti paljon annettavaa meidän aikamme yksilotteistuvalla kulttuurikeskustelulle, jossa institutionaaliset näkökulmat vievät yleensä kaiken huomion. Vaikka Marcusen teesit luokkataisteluineen, emansipaatioineen, jne., eivät enää oikein sovi nykyiseen kulttuuri-ilmastoon, Marcuse onnistuu silti osoittamaan, että yksittäiset taideteokset, ainakin ”vallankumoukselliset” sellaiset, pystyvät esteettisen muotonsa kautta avaamaan sellaisen muutoksen tilan, jossa yhteiskunta voi reflektoida korkeimpia arvojaan.

On silti ikävä kyllä pakko myöntää, että Marcuse ei mielestäni onnistu kuvaamaan taide-teoksen avaaman muutoksen tilaa kovinkaan johdonmukaisesti. Hänen ilmaisutyylinsä on varsin lennokas, ja lähestyy tässä suhteessa monesti Theodor W. Adornon *Esteettinen teoria* –teoksessaan käyttämää tyyliä. Lennokkuuden positiivinen puoli on siinä että se tekee lukukokemuksen miellyttäväksi. *Taiteen ikuisuuden* lyhyden tähden sen lukee mieluusti kerralla loppuun. Mutta se mikä voitetaan luettavuudessa, menetetään ymmärrettävyydessä. Ainakaan minä en kehtaa väittää, että tajuaisin yhden lukemisen perusteella sen, mitä Marcuse teoksellaan varsinaisesti hakee. Tekstin parempi ymmärtäminen vaatisikin luultavasti huomattavasti systemaattisemman lukutavan, ja taakseen vielä jonkun kommentaarin. Jos kyseistä muutoksen tilaa (joka ei ole muuten Marcusen oma termi, vaan paras keksimäni kuvaus sille ilmiölle, jota Marcuse käsittääkseni yrittää avata) silti yrittäisi kuvailla jotenkin, niin se onnistuisi luultavasti parhaiten sellaisten kirjallisten esimerkkien kautta, joihin Marcuse itsekin nojautuu. Hän kirjoittaa esim. Baudelairen ja Proustin teoksista, jotka edustavat Walter Benjaminin näkemyksen mukaan porvarillista ”kriisitietoisuutta”. Tämä puolestaan tarkoittaa jotakuinkin sitä, että niissä ilmenee erilaisten yhteiskunnallisten voimien ristivedot, ja ne avaavat tätä kautta nähtäväksi yhteiskunnan muutoksen mahdollisuudet, sen esteet, taiteen oman suhteen näihin voimiin, jne.

Tarkemman ymmärrettävyyden ongelma nousee ainakin minun tapauksessasi suurelta osin siitä, että Marcuse vyöryttää ajattelunsa esiin tavalla, jossa ei ole juuri sijaa yksittäisten käsitteiden tai asiayhteyksien tarkemmalle selittämiselle. Kokonaiskuvaksi jää lähinnä se, että hänen teoriansa on jonkinlainen marxilaisen estetiikan ja freudilaisen viettiteorian synteesi, joka pyrkii kuitenkin ottamaan tietoisesti eroa vierastamaansa ”vulgaarimarxilaisuuteen”. Ymmärtämiselle asetuu esteitä myös motivaatiopuolella. Teoksen läpäisee kauttaaltaan sellainen vasemmistolainen eetos, joka on minusta melko sietämätön piirre itsensä filosofisena puheenvuorona esittävälle tekstille. Ongelma ei ole siinä, että teos esittää vasemmistolaisia perusteluita, vaan siinä, että se asettaa täysin refleктоimatta koko selitysmallinsa arvoperusteiksi poliittisesti määrittyneitä premissejä (poliittisesti aktiivisille lukijoille mainittakoon myönnötyksenä, että en katsoisi yhtään sen suopeammin mitään

muutakaan poliittista taustaa. Mielestäni filosofia voi vain tutkia politiikkaa, ei olla poliittista). Positiivisesti ajateltuna tämä tietysti tarkoittaa sitä, että Marcuse edes esittää poliittiset mieltymyksensä suoraan ja peittelemättä.

Huolimatta siitä, että *Taiteen ikuisuus* ei juuri valota Marcusen ajattelun systemaattista puolta, jollaista johdonmukaisuuteen pyrkivä lukija alkaa pian kaivata, teos onnistuu kuitenkin oikeuttamaan olemassaolonsa yksittäisten huomioidensa kautta. Ne toimivat mielenkiinnon herättäjinä ja kannustavat yllättävyytensä kautta perehtymään laajemminkin Marcusen, kuten koko Frankfurtin koulukunnan kriittisen teorian edustajien ajatuksiin. Esimerkiksi Marcusen esittämä määritelmä taiteen maailmasta fiktion maailmana, joka on sellaisenaan "*todempi* kuin jokapäiväinen todellisuus", jota "mystifioivat sen instituutiot ja tuotantosuhteet" (68), onnistuu kääntämään muutamassa virkkeessä nurin koko vallitsevat tavan hahmottaa taiteen ja instituutioiden suhteita.

Instituutioiden, rahoituksen, yms. kysymykset, joiden ajatellaan yleensä kuuluvan taide maailman reaaliseen perustaan, nähdäänkin arkisen mystifioinnin tuotteina. En ole aivan varma, mitä Marcuse huomiolla tarkoittaa, mutta olettaisin sen viittaavan nykyäänkin helposti havaittavissa olevaan ilmiöön, joka nousee esiin vahvimmin eräänlaisessa koomisessa vakavoitumisessa taidemaailman realiteettien edessä. Kyseinen reaktio on koominen siksi, että se ilmentää eräänlaista henkistä sokeutta, joka puolestaan on koominen ominaisuus siksi, että se paljastaa suhtautujan konemaisen tavan reagoida asioihin. Timo Hännikäinen kuvaa ilmiötä osuvasti uusimmassa teoksessaan, *Ihmisen viheliäisyydestä ja muita esseitä*, jossa hän esittää ns. sopivien mielipiteiden listan. Monistamalla sama idea vallitsevien asenteiden ja reagoititapojen tasolle, saadaan oletettavasti esille jotain, jota voitaisiin kutsua mystifioinniksi, joka nousee instituutioista ja tuotantosuhteista. Tällaisen mystifioinnin konkreettisia ilmentymiä voisivat olla vaikkapa tilanteet, jossa esikoiskirjansa X julkaisut kirjailija Y *kokee mielihyvää*, kun hän on saanut *arvostetun* kirjallisuuspalkinnon, tai se, miten graafikko Z *pitää tärkeänä* avata keskustelua tällaisten palkintojen *hyödyllisyydestä*. Kursoitettavat sanat pyrkivät tuomaan esiin sen, että joku outo voima on saanut tartutettua tällaisiin lähestymistapoihin ja reagoititapoihin itsestään selväksi koetun merkittävyyden aspektin. Arkisen mystifioinnin ydin on käsittääkseni yksinkertaisuudessaan tässä, sekä siinä, että kyseiset tavat reagoida kiertyvät omanlaisekseen kehäksi siten, että periaatteessa ne pystyvät pitämään yllä täysin itseriittoista kulttuurikeskustelua, joka ei pohjimmiltaan viittaa mihinkään muuhun kuin omiin sisältöihinsä. Se on nerokas koneisto, joka voittaa luovuudessa kaikki tunnetut generaattorit.

Mutta mitä sitten on se taiteen autonomia? Sitä minä en tiedä, mutta oletettavasti se on ainakin jotain joka pysyy lopullisesti tällaisen kehän ulkopuolella, ja joka voi olla vaikuttava asia yhteiskunnallisesti vain ja ainoastaan sen tähden, että se ei ole arkisen mystifioinnin haltuun otettavissa. Siksi se on samalla pysyvä häiriön lähde, mutta samalla yksi suurimmista mahdollisuuksista joita ihmisen olemiselle on annettu. Sen koettu toiseus näet pakottaa ihmisen kohtaamaan itsensä tavalla, joka ei siedä kulttuurillisesti opittujen mallien teennäisyyttä. Marcusen ajattelussa tämän voisi ajatella ilmenevän esim. siinä, miten taide hänen mukaansa kieltäytyy antamasta meille katharsista tai tapaa, jolla työstää syyllisyyttä aiheuttavia asioita.

Herbert Marcuse: *Taiteen ikuisuus* (niin & näin, 2011, suomentanut Ville Lähde)